

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідас ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 18 / 1

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою факультету
педагогічних технологій та освіти

впродовж життя

30 серпня 2023 р., протокол № 11

Голова Вченої ради

Оксана ЧЕРНИШ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 053 «Психологія»

освітньо-професійна програма «Екстремальна психологія»
факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя
кафедра психології та соціального забезпечення

Схвалено на засіданні кафедри
філософсько-історичних студій
та масових комунікацій

28 серпня 2023 р., протокол № 1

Завідувач кафедри

Вадим СЛЮСАР

Гарант освітньо-професійної
програми

Марина ОКСІЮТОВИЧ

Розробник: к. філол. наук, доцент кафедри філософсько-історичних студій та
масових комунікацій ЄВЧЕНКО Олександр

Житомир

2023 – 2024 н.р.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/2

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів -5	Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність 053 «Психологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3	—
Загальна кількість годин - 150		Семестр	
	Освітній ступінь «бакалавр»	6	—
		Лекції	
		32 год.	__ год.
		Практичні	
		32 год.	год.
		Лабораторні	
		- год.	__ год.
		Самостійна робота	
		86 год.	год.
		Вид контролю: залік	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи – 5,4			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 43 % аудиторних занять, 57 % самостійної та індивідуальної роботи;

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/3

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є набуття здобувачами вищої освіти комплексу теоретичних знань і практичних умінь у сфері комунікації та управління комунікацією з огляду на специфіку налагодження комунікативного контакту та зворотного зв'язку з масовою аудиторією, цільовими аудиторіями, пріоритетними групами впливу; ознайомлення зі специфікою теоретичних, практичних та правових засад комунікації в публічному управлінні; формування у здобувачів вищої освіти досвіду фахової організації зовнішньої і внутрішньої комунікації, комунікативної взаємодії із ЗМК і громадськістю з огляду на форми, методи комунікації та законодавчу базу України, а також підготовки комунікативних заходів, відповідної документації та комунікативно виправданих повідомлень згідно зі специфікою професійної сфери, цільовою установкою, характером комунікативного впливу.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- сформуванню у здобувачів вищої освіти розуміння особливостей основних теоретичних засад зв'язків із громадськістю й управління комунікацією;
- ознайомити зі специфікою розробки та реалізації комунікації згідно з цілями й завданнями;
- визначити основні алгоритми проведення комунікативних заходів;
- окреслити правила результативної й ефективної комунікації та засоби формування й просування позитивного іміджу організації / установи;
- сформуванню практичних навичок щодо оцінювання ефективності комунікативних впливів.

Здобувачі вищої освіти повинні

знати:

- основні теоретичні засади зв'язків із громадськістю й управління

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/4

комунікацією;

- особливості розробки та реалізації комунікації згідно з цільовою установкою й завданнями;
- основні алгоритми проведення комуникативних заходів;
- правила прагматичної комунікації;
- засоби формування та просування позитивного іміджу організації / установи;

вміти:

- управляти комунікацією з метою налагодження зворотного зв'язку з цільовими аудиторіями;
- організовувати основні комуникативні заходи;
- встановлювати прагматичний комуникативний контакт згідно з цільовою установкою;
- створювати й просувати позитивний імідж організації / установи;
- оцінювати ефективність комуникативних впливів.

3. Програма навчальної дисципліни

Програма освітньої компоненти складається з таких модулів:

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Принципи забезпечення комуникативної взаємодії. Поняття комунікації як соціальної взаємодії. Структура комунікації. Види комунікації. Наукові підходи у дослідженні комунікації. Комуникативний процес як обмін інформацією між суб'єктами. Базові елементи комуникативних процесів. Основні моделі взаємозв'язку суб'єктів та об'єктів комуникативної діяльності. Різновиди комуникативної діяльності. Зв'язки із громадськістю. Прес-посередництво. Пропагування й агітація. Паблісіті. Промоушн. Маркетинг. Реклама. Основні моделі комунікації. Принципи структурно-функціонального розгляду комуникативного процесу. Суб'єкти комуникативного простору.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідас ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/ 5

Специфіка організаційного забезпечення комунікативної взаємодії у процесі комунікації (принципи і форми). Основні функції фахівців комунікативних підрозділів (аналітично-прогностична, планування, координуюча, адміністративна, виробнича, комунікативна, консультативно-методична). Суб'єктивні й об'єктивні фактори, що впливають на ефективність управління комунікацією. Основні вимоги до організації ефективної комунікації. Цілі та ключові завдання у процесі управління комунікацією.

Нормативно-правова база комунікативної діяльності. Нормативно-правова база комунікативної діяльності в публічному управлінні в Україні. Конституція України (статті 10, 15, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 50, 54, 57 та ін.). Цивільний кодекс України (статті 200, 277, 278, 296, 297, 299, 302, 307 та ін.). Кримінальний кодекс України (статті 109, частини 2, 3; 170, 171, 182, 231, 232, 258-2, 295, 300, 362, 436, 436-1, 442 частина 2). Закони України «Про інформацію»; «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»; «Про звернення громадян»; «Про захист персональних даних»; «Про доступ до публічної інформації»; «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; «Про телебачення і радіомовлення»; «Про суспільне телебачення і радіомовлення України»; «Про інформаційні агентства»; «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»; «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»; «Про електронні документи та електронний документообіг»; «Про електронний цифровий підпис». Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»; «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» та ін. Чинне українське законодавство, що регулює питання інформаційної та комунікативної діяльності у публічній сфері. Зміст і структура внутрішньоорганізаційної комунікації. Завдання

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/6

внутрішньоорганізаційної комунікації. Структура внутрішньоорганізаційної комунікації. Ділова комунікація та її особливості. Стратегія ділової комунікації. Тактика ділової комунікації. Форми комунікативної поведінки. Параметри ефективності внутрішньоорганізаційної комунікації. Структура комунікативної взаємодії з огляду на ефективність внутрішньоорганізаційної комунікації. Вертикальні, горизонтальні, діагональні комунікації. Різновиди комунікативних мереж.

Змістовий модуль 2. Специфіка комунікації зі ЗМІ та громадськістю.

Найпоширеніші заходи у практиці управління комунікацією. Ділова бесіда. Консультація. Індивідуальний прийом. Навчальні заняття. Діловий обід. Чутки. Переговори. Нарада. Збори. Засідання. Презентація. Відеоконференція. Веб-сайт Телефонні розмови. Службові листи.

Особливості роботи із ЗМК як суб'єктами комунікації у комунікативному просторі. Найпоширеніші матеріали для ЗМК. Медіа-пакет як добірка матеріалів кількох видів. Бекграундери. Заява. Прес-реліз. Факт-лист. Біографія. Кейс-історія. Відео-нююз-реліз. Промова. Бесіда.

Фактографічний спосіб відображення дійсності. Інформаційна група жанрів та її комунікативні можливості. Аналітичний спосіб відображення дійсності. Аналітична група жанрів та її комунікативні можливості. Наочно-образний спосіб відображення дійсності. Художньо-публіцистична група жанрів та її комунікативні можливості.

Основні комунікативні заходи. Прес-конференція. Брифінг. Прийом. Засідання. Прес-тур. Моніторинг як засіб отримання інформації. Контент-аналіз як метод опрацювання інформації.

Форми та методи комунікативної взаємодії із громадськістю. Методи комунікативного впливу. Інформування. Пояснення. Переконування. Різновиди публічної комунікації. Консультування. Діалог. Партнерство як найвищий рівень співпраці. «Гаряча лінія» як спосіб комунікації. Консультації

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/7

з громадськістю. Моніторинг. Петиція. Інтернет-платформи у комунікації. Блог. Веб-сайт. Соціальні мережі.

Комунікативні заходи. Особливості підготовки комунікативної кампанії. Основні етапи реалізації комунікативного заходу. Етап підготовки комунікативного заходу. Етап проведення комунікативного заходу та його особливості. Етап оцінювання комунікативного заходу та його специфіка. Адвокація як різновид тривалої комунікації. Специфіка процесу адвокації. Комунікація в умовах криз і конфліктів. Особливості роботи спін-доктора. Посередництво (медіація). Комунікативні та когнітивні вміння медіатора. Орієнтація на проблему. Конгруентність спілкування. Слухання як зворотний зв'язок комунікативної взаємодії. Емпатія у роботі комунікатора.

Змістовий модуль 1. Принципи забезпечення комунікативної взаємодії.

Тема 1. Управління комунікацією: теоретичні засади.

1. Поняття комунікації. Структура комунікації.
2. Види комунікації. Наукові підходи у дослідженні комунікації.
3. Комунікативний процес та його базові елементи.

Тема 2. Управління комунікацією: організаційні засади.

1. Структурно-функціональний розгляд комунікативного процесу.
2. Функції комунікативних систем.
3. Суб'єкти комунікації.

Тема 3. Організаційне забезпечення комунікативної взаємодії.

1. Специфіка забезпечення комунікативної взаємодії (принципи і форми).
2. Комунікативні підрозділи та їхні функції.
3. Фактори впливу на ефективність управління комунікацією.

Тема 4. Структура комунікативного підрозділу.

1. Типова структура комунікативного підрозділу.
2. Специфічні особливості управління комунікацією.

Тема 5. Внутрішньоорганізаційна комунікація.

1. Завдання внутрішньоорганізаційної комунікації.
2. Структура внутрішньоорганізаційної комунікації.
3. Ділова комунікація та її особливості.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/ 8

Тема 6. Стиль спілкування як форма комунікативної поведінки.

1. Стилї спілкування та їхні ознаки.
2. Шляхи досягнення ефективної комунікації.

Тема 7. Вертикальні, горизонтальні та діагональні комунікації у процесі управління комунікацією.

1. Вертикальна комунікація.
2. Горизонтальна комунікація.
3. Діагональна комунікація.

Тема 8. Функціонування комунікативних мереж.

1. Поняття «комунікативна мережа».
2. Різновиди комунікативних мереж.

Модуль 2. Форми та методи комунікативної взаємодії.

Змістовий модуль 2. Специфіка комунікації зі ЗМІ та громадськістю.

Тема 9. Форми та методи управління комунікацією (1).

1. Форми управління комунікацією. Ділова бесіда. Консультація. Індивідуальний прийом. Навчальні заняття.
2. Діловий обід. Чутки. Переговори. Нарада.
3. Збори. Засідання. Протоколи.

Тема 10. Форми та методи управління комунікацією (2).

1. Форми управління комунікацією. Презентація. Телефонні розмови.
2. Ділове листування. Службові листи. Резолюція.
3. Відеоконференція. Розпорядження. Погодження. Веб-сайт.

Тема 11. Форми та методи управління комунікацією (3).

1. Форми управління комунікацією. «Гаряча лінія».
2. Моніторинг.

Тема 12. Заходи з управління комунікацією.

1. Проведення брифінгів.
2. Проведення прес-конференцій.
2. Правила написання прес-релізу.

Тема 13. Основні інформаційні матеріали.

1. Інформаційний аркуш та оголошення про прес-подію. Основні реквізити.
2. Прес-реліз. Правила оформлення.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/9

4. Структура (тематичний план) навчальної дисципліни

Змістові модулі і теми	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	лекції	практичні	самостійна робота
Модуль 1.				
Змістовий модуль 1. Принципи забезпечення комунікативної взаємодії.				
Тема 1. Управління комунікацією: теоретичні засади.	10	2	2	6
Тема 2. Управління комунікацією: організаційні засади.	10	2	2	6
Тема 3. Організаційне забезпечення комунікативної взаємодії.	10	2	2	6
Тема 4. Структура підрозділів із комунікації.	10	2	2	6
Тема 5. Внутрішньоорганізаційна комунікація.	12	2	2	8
Тема 6. Стиль спілкування як форма комунікативної поведінки.	12	2	2	8
Тема 7. Вертикальні, горизонтальні та діагональні комунікації у процесі управління комунікацією.	12	2	2	8
Тема 8. Функціонування комунікативних мереж.	12	2	2	8
<i>Разом за модуль 1</i>	88	16	16	56
Змістовий модуль 2. Специфіка комунікації зі ЗМІ та громадськістю.				
Тема 9. Форми та методи управління комунікацією.	18	6	6	6
Тема 10. Заходи з управління комунікацією.	10	2	2	6
Тема 11. Основні інформаційні матеріали.	10	2	2	6
Тема 12. Інформаційна кампанія.	10	2	2	6
Тема 13. Комунікація в умовах криз і конфліктів.	14	4	4	6
<i>Разом за модуль 2</i>	62	16	16	30
ВСЬОГО	150	32	32	86

5. Темі лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-------	------------	-----------------

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/10

		денна форма
1	Управління комунікацією: теоретичні засади.	2
2	Управління комунікацією: організаційні засади.	2
3	Організаційне забезпечення комунікативної взаємодії.	2
4	Структура підрозділів із комунікації.	2
5	Внутрішньоорганізаційна комунікація.	2
6	Стиль спілкування як форма комунікативної поведінки.	2
7	Вертикальні, горизонтальні та діагональні комунікації у процесі управління комунікацією.	2
8	Функціонування комунікативних мереж.	2
9	Форми та методи управління комунікацією.	6
10	Заходи з управління комунікацією.	2
11	Основні інформаційні матеріали.	2
12	Інформаційна кампанія.	2
13	Комунікація в умовах криз і конфліктів.	4
РАЗОМ		32

5. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		денна форма
1	Структура підрозділів із комунікації.	2
2	Стиль спілкування як форма комунікативної поведінки.	2
3	Вертикальні, горизонтальні та діагональні комунікації у процесі управління комунікацією.	2
4	Функціонування комунікативних мереж.	6
5	Форми та методи управління комунікацією.	8
6	Заходи з управління комунікацією.	4
7	Основні інформаційні матеріали.	2
8	Інформаційна кампанія.	2
9	Комунікація в умовах криз і конфліктів.	4
Разом		32

6. Завдання для самостійної роботи

Передбачається, що в період вивчення дисципліни студент самостійно виконує ситуаційні вправи, вивчає матеріал курсу в процесі підготовки до практичних занять та семінарів, а також в цілому перед сесією. Частка самостійної роботи при вивченні навчальної дисципліни складає 57 % (86 год).

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/ 11

7. Індивідуальні завдання

Метою виконання індивідуальних завдань є: закріплення, поглиблення й узагальнення знань, отриманих студентами на теоретичних і практичних заняттях.

Індивідуальна робота студентів з навчальної дисципліни «Управління комунікаціями» включає:

- анотування вивченої додаткової літератури;
- опрацювання визначених проблемних питань та їх обговорення на практичних заняттях;
- складання словника термінів тощо.

8. Методи навчання

1. Словесні (лекція, бесіда, «мозковий штурм» тощо).
2. Практичні (застосування теоретичного матеріалу на практиці, презентація, тестування, опитування).

9. Методи контролю

Засвоєння тем контролюється (поточний контроль) на практичних заняттях відповідно до конкретних цілей; засвоєння модулів (проміжний контроль) – на практичних підсумкових заняттях. Використовуються наступні методи визначення рівня підготовки студентів:

- опитування за темою заняття;
- контроль практичних навичок роботи з текстами художніх творів;
- тестування;
- практичні професійно-орієнтовані завдання.

Семестровий контроль здійснюється шляхом складання заліку.

10. Розподіл балів

Поточне тестування та самостійна робота													Сума
Змістовий модуль 1							Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	100
8	8	8	8	8	6	8	8	6	8	8	8	8	

Шкала оцінювання

За шкалою	Екзамен	Залік	Бали
A	Відмінно	Зараховано	90-100
B	Добре	Зараховано	82-89
C			74-81

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/12

D	Задовільно	Зараховано	64-73
E			60-63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35-59
F		Не зараховано	0-34

11. Рекомендована література

Основна література

1. Рачинська О.А. *СУЧАСНІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ* : наукове фахове видання України. 2019.
2. Карпенко Д. Прес-служба установи, організації, підприємства : навч. посіб. Дніпропетровськ 2019.
3. Костюк В.В., Усманова, О.В., Чабаненко, М.В. Теорія і методика журналістської творчості : методичка / Запоріжжя: ПАІС, 2019.
4. Возовик О.О. КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ : стаття. Сімферополь : НАДУ, 2023.
5. Козловцева, В.А. КОМУНІКАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ : стаття Одеса: К.І.С., 2020.
6. Косюк, О. М. Основи журналістики : посібник / Александров, П. Волинь : ЦУЛ, 2023.
7. Колісниченко Н. М. ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ:ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ : моногр. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020.

Допоміжна література

10. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики: навч. посіб. / В.Іванов; За науковою редакцією В.В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2019.
11. Упровадження сучасних технологій в органах місцевого самоврядування : стаття. ред. Т. С. Гавриленко. Київ : УДК, 2021.
12. Єнін М. Н. Масові комунікації. стаття. Ред. Єнін М. Н. Київ: Велика українська енциклопедія, 2021.
13. Орлик С., Стежко З. Зв'язки з громадськістю як сфера професійної діяльності в Україні стаття Київ : Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2021.
14. Магдисюк І. Л., Павлова Б. В., Пасічко В. В. Міжособистісне спілкування та його вплив на функціонування осіб пізньої зрілості. Збірник наукових праць. Київ : 2019.

12. Інформаційні ресурси в Інтернеті

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф.-31.08- 05.01/053.00.2/Б/ВК2.8- 2023
	<i>Екземпляр № 1</i>	<i>Арк 13/13</i>

Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, зі змінами [Ел. ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/node/554>
Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV, зі змінами [Ел. ресурс].
Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>